

Takács Róbert

Az élő graffiti

A graffiti (magyarul: firkálás) jelensége az írásbeliség megjelenése óta velünk van. Jellegzetes formái a kezdetektől a turistafirkálások („Itt jártam...”), a politikai agitációk („Éljen...”), a szerelmi vallomások („Szeretlek...”), vagy éppen a vécéfirkák.

A magyarországi graffiti kutatását Balázs Géza megírta egy korai tanulmányában (Balázs 1987b), főleg annak okán, hogy ő maga egyetemistaként publikálta az első magyarországi firkálásgyűjteményt (1983), amelyet több követett (1987a, 1994). Az elsőnek a helyszíne a gödöllői helyiérdekű vasút (HÉV) műbőr ülései, a második egy Velencei-tó melletti ifjúsági tábor sátorlapjai, a harmadik pedig a rendszerváltozás korának Budapestje. Az első firkálásgyűjteményre – amelyet akkori tanára, a nemrég elhunyt Voigt Vilmos előszava vezet be – máig sokan hivatkoznak, így például Beck András (W1) is egy friss írásában: „A falfirka mindenkor rázós esztétikai és társadalmi pedigrével rendelkezik, az efemereség, az anti-esztétika és a társadalmi marginalitás jegyében áll. Annak ad formát, ami kívül esik a hivatalosság, a civilizáltság, az illem és szokás bevett határain. (...) A hetvenes évek eleji magyar köztudatban ugyanis a falfirka egyértelműen negatív konnotációkkal rendelkezett. Az első szórványos gyűjtések és kutatások az évtized végén készültek és kaptak szűkkörű nyilvánosságot. Balázs Géza *Firkálások*

a gödöllői HÉV-en című kis könyvében, mely 1983-ban jelent meg, még ott virított a figyelmeztetés: „Szigorúan tudományos célú fölhasználásra!” Beck András ezek után a graffititörténet főbb jelhagyományait mutatja be: „Az egyik az 1968-as párizsi diáklázadáshoz kapcsolódott, a másik New York fekete gettóiból indult ki. A párizsi jelszavak a graffiti politikai használatát példázták, valójában azonban a szürrealisták és a szituacionisták nyomdokaiba lépve egy utópikus vagy inkább költői életforma fogalatai voltak. Ezzel szemben a New York-i gyakorlat távol állt a direkt politikázástól, amiképp nem élt a költészet eszközeivel sem. 1969-ben jelentek meg az első számok és szignók a falakon, melyek aztán makacsul és monotonul ismétlődve fűrtökben burjánzottak el a városban. Szükszavú, de annál hatásosabb híradások voltak ezek a (felvett) nevek, a „vagyunk”, „létezőnk” elementáris jelzései, melyeknek épp az elemiségben rejlő korlátozott artikuláció adta a politikáját és a költészetét is. Míg a párizsi jelszavak jellegzetesen értelmiségi gyökerű szólamok, a New York-i fekete fiatalok jelei helyettük beszéltek, létrehozva egy addig ismeretlen kalligrafikus formanyelv ábécéjét.”

Különösen a magyar politikai firkálások 1983 előtti múltját idézi fel Tóth-Szenesi Attila (W2), aki az 1960-as és 1970-es években a belügyi (rendőri) szervek figyelmét fölkelte graffitikról

ír. Itt is megemlíti az első graffitigyűjtő akkori véleményét: „Az igazán durva politikai falfirkákkal amúgy is ritkán találkoztak a járókelők, mert, mint a jelenségről a rendszerváltás előtt nem sokkal tanulmányt író Balázs Géza megjegyezte: „Ezeket a közterületek őrei szinte azon nyomban eltüntetik – ez a kényes ügyelés, gyors cselekvés bizony meglehetősen nincs összhangban a közterületek általános elhanyagoltságával.” De nem csak emiatt lehetett ezekkel ritkán találkozni, Balázs szerint ugyanis „ezt a kommunikációs módot leginkább kiélezett politikai küzdelemben alkalmazzák”. A szocializmusban pedig minden volt, csak kiélezett politikai küzdelem nem. Viszont ami mégis volt: „Az 1971-72-es budapesti rendőrségi nyilvántartásba került legtöbb falfirka, mint látni fogjuk, többnyire rosszul felrajzolt horogkereszt vagy valamilyen ennél egy fokkal furmányosabb zsidózó tartalom. De a falra kerültek politikusok nevei is, bár jóval ritkábban, mint azt manapság látjuk. A kizárólag a belügyi állomány tájékoztatására szolgáló *Magyar Rendőr* 1966. május 14-i száma *Szerenád és horogkereszt* címmel egész oldalas riportban számolt be arról, hogy az osztrák határhoz közeli Balfon és Kópházán olyan fiatalokat fogtak el, akik horogkereszteket és „ellenséges feliratokat” mázoltak a falakra. Mindkét településen a tanácselnök értesítette a rendőrséget.

Balázs Géza egy helyen elmond a „bejelentéssel” kapcsolatos anekdotát. Gyűjtőhelyén, a gödöllői HÉV-en is felbukkant olykor egy-egy horogkereszt, kísérei szerint erre érzékenyek voltak a belügyi szervek, a jegyvizsgálóknak, takarítóknak elvben jelenteni kellett. De hogy ne legyen vele

akkora gond, a horogkeresztet némi leleménnyel könnyűszerrel kiegészítették, és így egy ablak graffitije lett belőle, amit azután már nem kellett jelenteni. (A politikai graffitiről külön is ír: Balázs 1989).

A *Firkálások a gödöllői HÉV-en, a Sátorfirkálások*, valamint a *Beszélő falak* című, ma már gyakorlatilag beszerezhetetlen könyvek elején részletes művelődéstörténeti összefoglalót ad a szerző, de az akkori *Magyar Nyelvőr* című tudományos folyóiratban is összefoglalja kutatásainak eredményét (Balázs 1987b). Napjainkban fölemlegeti, hogy a nyelvtudomány ezt és az ehhez hasonló meglepő témákat a rákövetkező időben kizárta, a nyelvészeti folyóiratokban hasonló téma azóta nem jelent meg. Az 1980-as évekbeli írásokat azonban máig sokan sokszor idézik. Például Szénási Pál (W3): „Már önmagában is érdekes a szó a graffiti, mert mint az Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató írásából – *A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon* – is kiderül, a graffiti görög eredetű kifejezés, ami olasz közvetítésével terjedt el angol nyelvterületen, majd az egész világban, és a falfirkálást jelöli. Első magyar nyelvű tudományos szócikkét Voigt Vilmos jegyezte 1975-ben, ekképpen: falra és egyéb helyekre felfirkált rövid szövegek, jelszavak, rigmusok.” Az 1987-ben rendelkezésre álló adatok szerint: „Az első magyarországi firkálások Pannónia városaiból kerültek elő. Találtak ilyen szövegeket Sabariában, de más városokban is. Az esztergomi várkapornánban a feltárás során latin és német nyelvű falfirkálások kerültek elő. Magyar nyelvű firkálásokkal találkozhatunk a szepeshelyi Zápolya-

kápolna külső falán. A nagybörzsönyi Szent István-templomban üveg alatt őrzik a feltárások során a vakolatréteg alól előkerült turista formulaszöveget: Lukás Sombathy itt jártam. A firklások szenvedélyének állítólag még Arany János is hódolt.”

A graffiti egyszersmind kommunikációs mód és művészetileg is értelmezhető műfaj (a népköltészetben való megjelenéséről lásd: Balázs 1991). Vissza Szénási Pál írásához: „Ahogy Balázs Géza fogalmaz: »A firklálás keretében az egyes, az alul levő, a tömegkommunikációba beleszólni nem tudó ember képes igen hatásos módon, demokratikusan, sokak számára szólóan véleményt nyilvánítani. Mivel a firklálás nyilvános teljesítmény, az egyes ember üzeneteit sokan dekódolhatják, és szükség esetén reagálhatnak, válaszolhatnak rá.«”

Az 1987-es tanulmány idézése után Szénási Pál saját, mai gyűjtéséből is hoz példákat: „De most még merítkezzünk meg a dionüszoszi erők szilaj művészetében, és lássuk, mit ad nyelvében élő nemzetünknek egy vasútállomás. Az alábbi feliratokat változatlanul közölöm, a fellelés sorrendjében, tömbösítve, mint valami szabad vers: Zsáklín Ferike. Én is király vagyok. Fogad kiverem b*zi. DJ Vájár. 2007-ben itt várom Ginát. Kuresz the nazi hero. Punk's not Dead. Szeretlek Bella. (...) Kívánlak Bella. Anya, Mama. Itt jártam, Cubák. Üdvözlettel Szerda 15:59-kor Nem gyün a busz (megin) Köszi Vitya ez is fasza! Főni. Colombo. Móka Miska. Babám. Csöpi szeretlek. Megyünk stoppolni. Körtisz. Szar az élet? Akkor irány trágyázni! Csula geng. Késés. Lábatlan 4 ever. Karcsi. Utálom ezt a helyet és téged is k*csög.

Girhes. Mindig csak holnap halok meg és örökké fogok élni. Utálom a szerelmet!!! Hering. Még mindig?!!! Minek inni és mászni, mikor lehet szívni és szállni.” Nemcsak szövegek, szövegrészletek, betűk, hanem ábrák és kihagyások is vannak a firklásokban: „És természetesen fallikus szimbólumok tömkelege, minden létező konstellációban. Igen kreatívnak bizonyult viszont egy felirat 1992-ből: I love you Móni _ _ _ , utána pedig egy üres, négybetűs szót kívánó rubrika, ha Móni nem válna be valamiért. De fontos, hogy négy betű legyen a leány beceneve, a többi hölgy kiesik, sajna.”

A graffitikutatást is ösztönző Voigt Vilmos így ír a folklórjelenségekről: „semmi sem változatlan, semmi sem »ősi« vagy »új« minden dialektika nélkül...” (Balázs–Tóth 2025). Ma semmit sem tudnánk a rendszerváltozás előtti időszak magyarországi firklásairól, ha nem születtek volna meg ezek a gyűjtések és kiadványok. A graffitik (firklások) Balázs Géza első maifolklór-kutatásai közé tartoztak. Már ezekben is utalt a firklásokkal részben összefüggő, de már hivatalos, ellenőrzött nyilvános szövegekre, a feliratokra (Balázs 2000, 2004b), amelyeknek számos megjelenési formája, sőt egyes esetekben költészete, művészete van. Költészet kapcsán gondoljunk a butellafeliratokra, művészet kapcsán pedig a kalligráfiára. A magyar pálinka művelődéstörténeti kutatásában is úttörő Balázs Géza külön figyelmet szentelt könyveiben a butellaköltészetnek (Balázs 1998: 102–105, 2003b: 71–76, 2004c és d: 59–61). A 21. század pedig egy egészen újfajta graffiti-jelenséggel, a firklálás technológiai továbbélésével köszöntött be, például az sms-fallal

(mint elektronikus graffitivel, Balázs 2003a); napjainkban pedig leginkább az ún. közösségi média látja el ezt a szerepet (erről is szól Balázs Géza legutóbbi, valószínűleg nem utolsó monográfiája: 2023). Így jutunk el a hagyományos falfirkáktól a feliratokon át az internet világáig. Érdekes, hogy egy ifjúkori folklorgyűjtésből merrefelé vezet tovább az út.

Szakirodalom

- Balázs Géza 1984a. *Firkálások a gödöllői HÉV-en*. ELTE, Budapest. (Előszó: Voigt Vilmos.) (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 18.)
- Balázs Géza 1987a. *Sátorfirkálások*. ELTE, Budapest. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 34.)
- Balázs Géza 1987b. *A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon*. Magyar Nyelvőr, 111: 330–8.
- Balázs Géza 1987c. *Die Charakteristischen Graffiti Ungarns*. 109–118. In: Annales... Sectio Linguistica, Tomus XVIII. ELTE, Budapest. (Különlenyomat: Folklor, folklorisztika és etnológia 147.)
- Balázs Géza 1987d. *Remarks on a Graffiti Exhibition in Budapest*. Hungarian Studies 3: 298-299.
- Balázs Géza 1989. *Faliratok. A politikai graffitiről*. Tekintet, 8: 37-42.
- Balázs Géza 1994. *Beszélő falak. Ötszáz különféle graffiti, 1980–1990*. ELTE, Budapest. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 64.)
- Balázs Géza 1991. *A firkálások nyomai a népköltészetben*. Édes Anyanyelvünk, 1991. 13.
- Balázs Géza 1998. *A magyar pálinka*. Aula, Budapest.
- Balázs Géza 2000. *A feliratozás*. 823-850. In: Folklorisztika 2000-ben. *Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára*. I–II. Szerk.biz.: Balázs Géza, Csoma Zsigmond, Jung Károly, Nagy Ilona, Verebélyi Kincső. ELTE, Budapest.
- Balázs Géza 2003a. *„Minden házfalat cseréljétek sms-falra!” Sms-fal mint elektronikus graffiti*. Magyar Nyelvőr, 2: 144-159.
- Balázs Géza 2003b. *Pálinka a közös nyelvünk*. Állami Nyomda Rt., Budapest.
- Balázs Géza 2004a. *A tárgyfeliratok antropológiája és szemiotikája*. 112-122. In: Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor. *Termékszemantika*. Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest.
- Balázs Géza 2004b. *Pálinka, a hungarikum*. Állami Nyomda Rt., Budapest
- Balázs, Géza 2004c. *Pálinka, Hungaricum. The Hungarian Specialty*. Állami Nyomda Rt., Budapest.
- Balázs Géza 2023. *Az internet népe*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza – Tóth Szilárd Tibor 2025. *Egy enciklopédikus művelődés- és művészetelméleti tudós. Voigt Vilmos (1940–2025) életműve* (Megjelenés alatt).
- Balázs Géza é. n. *Nagy párlat- és pálinkakönyv*. Inter Nonprofit Kft., Budapest
- W1. Beck András 2024. 06. 11. *A falfirka államosítása mint radikális köztéri gesztus. (Kádár-kori telefonfülkék a Déli pályaudvaron)*. https://www.artmagazin.hu/articles/cikk/a_falfirka_allamositasa_mint_radikalis_koztergi_gesztus

W2. Tóth-Szenesi Attila 2024. március 2. 16:06 *Amikor még minden pesti horogkereszt mellé rendőrt állítottak.* <https://444.hu/2024/03/02/amikor-meg-minden-pesti-horogkereszt-melle-rendort-allitottak>

W3. Szénási Pál 2024. május 12. *Erről árulkodnak a magyar vasútállomások falfirkái. Pusztítás vagy humor a pusztulásban?* <https://divany.hu/onido/graffiti-vasut/>



Gyermek